BUDAPESTI MŰSZAKI
MATEMATIKA
ÉS GAZDASÁGTUDOMÁNYI
INTÉZET
EGYETEM

Alkalmazott algebra

BMETE90MX57 (FELSŐBB MATEMATIKA INFORMATIKUSOKNAK)

Jordan-féle normálalak

2018-11-05 EIC

Wettl Ferenc
ALGEBRA TANSZÉK

Általánosított sajátvektor

Ismeretek, képességek, célok

- invariáns altér, blokkdiagonális mátrix és az invariáns altér kapcsolata,
- általánosított sajátvektor, Jordan-blokk, Jordan-lánc, Jordan-bázis, Jordan-bázis keresése 3×3-as mátrixokra
- Jordan-normálalak, az $\mathbf{A}$ Jordan-normálalakjának meghatározása az $\mathrm{r}(\mathbf{A} - \lambda \mathbf{I})$ értékekből (táblázatos módszer)
- minimálpolinom és tulajdonságai, minimálpolinom megadása a Jordán-alakból
- mátrix spektrumán definiált függvények, mátrixfüggvény a Jordan-alakból és az Hermite-polinomból.

Invariáns alterek

D Azt mondjuk, hogy az $\mathcal{U} \leqslant \mathcal{V}$ altér az $L : \mathcal{V} \to \mathcal{V}$ lineáris transzformáció (illetve az L valamely bázisbeli $\mathbf{L}$ mátrixának) invariáns altere, ha minden $\mathbf{x} \in \mathcal{U}$ vektorra $L\mathbf{x} \in \mathcal{U}$ ($\mathbf{L}\mathbf{x} \in \mathcal{U}$).

T Az $\mathcal{U} \leqslant \mathcal{V}$ altér pontosan akkor invariáns altér az L lineáris transzformációra nézve, ha $\mathcal{U}$ egy $\{\mathbf{u}_1, \mathbf{u}_2, \dots, \mathbf{u}_k\}$ bázisának minden vektorára $L\mathbf{u}_i \in \mathcal{U}$ ($i = 1, \dots, k$).

B ($\Rightarrow$) $\mathcal{U}$ invariáns altér $\rightsquigarrow$ $\mathcal{U}$ minden vektorának képe $\mathcal{U}$-ban van $\rightsquigarrow$ $L\mathbf{u}_i \in \mathcal{U}$ ($i = 1, \dots, k$).

($\Leftarrow$) $\forall\ \mathbf{u}_i : L\mathbf{u}_i \in \mathcal{U}$

L! $\mathbf{x} \in \mathcal{U}$: $\mathbf{x} = x_1\mathbf{u}_1 + x_2\mathbf{u}_2 + \dots + x_k\mathbf{u}_k \rightsquigarrow$

$$L\mathbf{x} = x_1L\mathbf{u}_1 + x_2L\mathbf{u}_2 + \dots + x_kL\mathbf{u}_k \in \mathcal{U},$$

P Tekintsük az $L : \mathbf{x} \mapsto \mathbf{L}\mathbf{x}$ mátrixleképezést, ahol

$$\mathbf{L} = \begin{bmatrix} 1 & -1 & 0 & 1 \\ -1 & 0 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 2 & 1 \\ -1 & -2 & 0 & 3 \end{bmatrix}$$

Mutassuk meg, hogy az $\mathcal{U} = \operatorname{span}((1, -1, 2, -1), (1, 2, -1, 2))$ altér invariáns altere az L lineáris transzformációnak.

M $L\mathbf{u} = (1, -2, 3, -2)$, $L\mathbf{v} = (1, 1, 0, 1)$

Elég megmutatni, hogy az $[\mathbf{u} \mid \mathbf{v} \mid L\mathbf{u} \mid L\mathbf{v}]$ rangja 2.

- (még megmutathatjuk azt is, hogy e voktorok és képeik közt mi a lineáris kapcsolat:

$$\mathbf{rref}\,([\mathbf{u} \mid \mathbf{v} \mid L\mathbf{u} \mid L\mathbf{v}]) = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 4/3 & 1/3 \\ 0 & 1 & -1/3 & 2/3 \end{bmatrix},$$

azaz $L\mathbf{u} = \frac{4}{3}\mathbf{u} - \frac{1}{3}\mathbf{v}$, $\mathbf{v} = \frac{1}{3}\mathbf{u} + \frac{2}{3}\mathbf{v}$.)

Blokkdiagonális mátrixok

T Blokkdiagonális mátrixok és az invariáns alterek L! az $L : \mathcal{V} \to \mathcal{V}$ lin trafó két invariáns altere $\mathcal{U}$ és $\mathcal{W}$. Ha $\mathcal{V} = \mathcal{U} \oplus \mathcal{W}$, akkor L mátrixa

$$\mathbf{L} = \begin{bmatrix} \mathbf{U} & \mathbf{O} \\ \mathbf{O} & \mathbf{W} \end{bmatrix}$$

a $\mathcal{V}$ minden olyan bázisában, mely az $\mathcal{U}$ és $\mathcal{W}$ bázisainak uniója.

m Általánosítás: ha $\mathcal{U}_1, \mathcal{U}_2, \ldots, \mathcal{U}_k$ a $\mathcal{V}$ vektortér invariáns alterei, és $\mathcal{V} = \mathcal{U}_1 \oplus \ldots \oplus \mathcal{U}_k$, akkor L mátrixa blokkdiagonális alakú minden olyan bázisban, mely az alterek bázisainak egyesítése.

m $$\begin{bmatrix} 1 & 2 & 3 & 0 & 0 & 0 \\ 2 & 3 & 4 & 0 & 0 & 0 \\ 3 & 4 & 6 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 8 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 2 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 2 & 1 \end{bmatrix} \Rightarrow \begin{array}{l} \mathcal{U}_1 = \{\mathbf{e}_1, \mathbf{e}_2, \mathbf{e}_3\}, \\ \mathcal{U}_2 = \{\mathbf{e}_4\}, \\ \mathcal{U}_3 = \{\mathbf{e}_5, \mathbf{e}_6\} \\ \mathcal{V} = \mathbb{R}^6 = \mathcal{U}_1 \oplus \mathcal{U}_2 \oplus \mathcal{U}_3 \end{array}.$$

B L! $\{\mathbf{u}_1, \dots, \mathbf{u}_r\}$ és $\{\mathbf{w}_1, \dots, \mathbf{w}_{n-r}\}$ az $\mathcal{U}$ és $\mathcal{W}$ egy-egy bázisa. Mivel $\mathcal{V} = \mathcal{U} \oplus \mathcal{W}$, ezért egyesítésük a $\mathcal{V}$ egy bázisát adja. L e bázisra vonatkozó mátrixa a bázisvektorok képvektoraiból alkotott mátrix:

$$L\mathbf{u}_i = u_{i1}\mathbf{u}_1 + \cdots + u_{ir}\mathbf{u}_r + 0\mathbf{w}_1 + \cdots + 0\mathbf{w}_{n-r}$$

$$L\mathbf{w}_j = 0\mathbf{u}_1 + \cdots + 0\mathbf{u}_r + w_{j,r+1}\mathbf{w}_1 + \cdots + w_{j,n}\mathbf{w}_{n-r}$$

ahol $i = 1, \dots, r$, $j = r+1, \dots, n$. Így a mátrix alakja

$$\mathbf{L} = \begin{bmatrix} u_{11} & u_{21} & \dots & u_{r1} & 0 & 0 & \dots & 0 \\ \vdots & \vdots & \dots & \vdots & \vdots & \vdots & \dots & \vdots \\ u_{1r} & u_{2r} & \dots & u_{rr} & 0 & 0 & \dots & 0 \\ 0 & 0 & \dots & 0 & w_{r+1,r+1} & w_{r+2,r+1} & \dots & w_{n,r+1} \\ \vdots & \vdots & \dots & \vdots & \vdots & \vdots & \dots & \vdots \\ 0 & 0 & \dots & 0 & w_{r+1,n} & w_{r+2,n} & \dots & w_{n,n} \end{bmatrix},$$

Általánosított sajátvektorok és a Jordan-blokk

m Az $\mathbf{A} = \begin{bmatrix} 4 & 1 & 0 \\ 0 & 4 & 1 \\ 0 & 0 & 4 \end{bmatrix}$

mátrix hatása a standard bázison:
$$\begin{aligned} \mathbf{A}\mathbf{e}_1 &= 4\mathbf{e}_1 \\ \mathbf{A}\mathbf{e}_2 &= \mathbf{e}_1 + 4\mathbf{e}_2 \\ \mathbf{A}\mathbf{e}_3 &= \mathbf{e}_2 + 4\mathbf{e}_3 \end{aligned}$$

Átrendezés után:
$$\begin{aligned} (\mathbf{A} - 4\mathbf{I})\mathbf{e}_1 &= \mathbf{0} \\ (\mathbf{A} - 4\mathbf{I})\mathbf{e}_2 &= \mathbf{e}_1 \\ (\mathbf{A} - 4\mathbf{I})\mathbf{e}_3 &= \mathbf{e}_2 \end{aligned}$$

- $\mathbf{A} - 4\mathbf{I}$ hatásának diagramja: $\mathbf{0} \xleftarrow{\mathbf{A}-4\mathbf{I}} \mathbf{e}_1 \xleftarrow{\mathbf{A}-4\mathbf{I}} \mathbf{e}_2 \xleftarrow{\mathbf{A}-4\mathbf{I}} \mathbf{e}_3$
- Eszerint $\mathbf{e}_1$ sajátvektor, és $\mathbf{A}$-nak más sajátvektora nincs, viszont

$$\begin{aligned} (\mathbf{A} - 4\mathbf{I})^2\mathbf{e}_2 &= \mathbf{0} \\ (\mathbf{A} - 4\mathbf{I})^3\mathbf{e}_3 &= \mathbf{0}. \end{aligned}$$

Általánosított sajátvektor

D Az $\mathbf{x} \neq \mathbf{0}$ vektort a négyzetes $\mathbf{A}$ mátrix λ sajátértékéhez tartozó általánosított sajátvektorának nevezzük, ha valamilyen k természetes számra $(\mathbf{A} - \lambda\mathbf{I})^k\mathbf{x} = \mathbf{0}$.
$k = 1$ esetén $\mathbf{x}$ sajátvektor. Az általánosított sajátvektorokból álló $\mathbf{x}_i$ $(i = 1, 2, \ldots, k)$ sorozatot Jordan-láncnak nevezzük, ha $(\mathbf{A} - \lambda\mathbf{I})\mathbf{x}_i = \mathbf{x}_{i-1}$ és $(\mathbf{A} - \lambda\mathbf{I})\mathbf{x}_1 = \mathbf{0}$.
Egy tér *diszjunkt Jordan-láncokból* álló bázisát Jordan-bázisnak nevezzük.

m A Jordan-lánc definíciója korrekt: ha $\mathbf{x}_k$ általánosított sajátvektor, melyre $(\mathbf{A} - \lambda\mathbf{I})^k\mathbf{x}_k = \mathbf{0}$, de $(\mathbf{A} - \lambda\mathbf{I})^{k-1}\mathbf{x}_k \neq \mathbf{0}$, akkor minden $i < k$ esetén $\mathbf{x}_{k-i} = (\mathbf{A} - \lambda\mathbf{I})^i\mathbf{x}_k$ $(i = 1, \ldots, k-1)$ vektorok is általánosított sajátvektorok. Ez abból következik, hogy

$$(\mathbf{A} - \lambda\mathbf{I})^{k-i}\mathbf{x}_{k-i} = (\mathbf{A} - \lambda\mathbf{I})^{k-i}(\mathbf{A} - \lambda\mathbf{I})^i\mathbf{x}_k = (\mathbf{A} - \lambda\mathbf{I})^k\mathbf{x}_k = \mathbf{0}$$

Jordan-lánc és Jordan-bázis konstrukciója

P Keressünk egy Jordan-bázist! Tudjuk, hogy $\chi_{\mathsf{A}}(x) = (4-x)^3$.

$$\mathsf{A} = \begin{bmatrix} 6 & -1 & -3 \\ -1 & 5 & 2 \\ 2 & -1 & 1 \end{bmatrix}$$

M A sajátaltér 1-dimenziós, melyet az $\mathbf{x} = (1,-1,1)$ vektor feszít ki.

- $(\mathsf{A}-4\mathsf{I})^3 = \mathsf{O}$, de $(\mathsf{A}-4\mathsf{I})^2 \neq \mathsf{O} \rightsquigarrow \exists \mathbf{x}_3 : (\mathsf{A}-4\mathsf{I})^2\mathbf{x}_3 \neq \mathbf{0}$
-

$$(\mathsf{A}-4\mathsf{I})^2 = \begin{bmatrix} -1 & 0 & 1 \\ 1 & 0 & -1 \\ -1 & 0 & 1 \end{bmatrix},$$

$\rightsquigarrow (\mathsf{A}-4\mathsf{I})^2(x,y,z) = (-x+z, x-z, -x+z) \rightsquigarrow x \neq z$, pl $(1,0,0)$

$\mathbf{0} \xleftarrow{\mathsf{A}-4\mathsf{I}} \mathbf{x}_1 = (-1,1,-1) \xleftarrow{\mathsf{A}-4\mathsf{I}} \mathbf{x}_2 = (2,-1,2) \xleftarrow{\mathsf{A}-4\mathsf{I}} \mathbf{x}_3 = (1,0,0)$

- A alakja az $\{x_1, x_2, x_3\}$ bázisban

$$J = \begin{bmatrix} 4 & 1 & 0 \\ 0 & 4 & 1 \\ 0 & 0 & 4 \end{bmatrix},$$

ugyanis $Ax_3 = x_2 + 4x_3$, $Ax_2 = x_1 + 4x_2$, $Ax_1 = 4x_1$, aminek mátrixszorzat alakja:

$$A[x_1 \,|\, x_2 \,|\, x_3] = [x_1 \,|\, x_2 \,|\, x_3] \begin{bmatrix} 4 & 1 & 0 \\ 0 & 4 & 1 \\ 0 & 0 & 4 \end{bmatrix}.$$

$\rightsquigarrow$ $X^{-1}AX = J$, ahol $X = [x_1 \,|\, x_2 \,|\, x_3]$ (X az $\mathcal{E} \leftarrow \mathcal{X}$ áttérés mátrixa!)

- Konkrétan: $J = X^{-1}AX =$

$$\begin{bmatrix} 0 & 2 & 1 \\ 0 & 1 & 1 \\ 1 & 0 & -1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 6 & -1 & -3 \\ -1 & 5 & 2 \\ 2 & -1 & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} -1 & 2 & 1 \\ 1 & -1 & 0 \\ -1 & 2 & 0 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 4 & 1 & 0 \\ 0 & 4 & 1 \\ 0 & 0 & 4 \end{bmatrix}.$$

P $\mathbf{C} = \begin{bmatrix} 2 & -3 & 2 \\ 4 & 10 & -4 \\ 4 & 6 & 0 \end{bmatrix}$, $\chi_{\mathbf{C}}(x) = (4-x)^3$.

M Sajátaltér: $\operatorname{span}((1,0,1),(0,2,3))$

$(\mathbf{C}-4\mathbf{I})^2 = \mathbf{O}$ (legföljebb kettő hosszú láncra számíthatunk),

$\exists \mathbf{x}_2 : (\mathbf{C}-4\mathbf{I})\mathbf{x}_2 \neq \mathbf{0}$

- $$\mathbf{C}-4\mathbf{I} = \begin{bmatrix} -2 & -3 & 2 \\ 4 & 6 & -4 \\ 4 & 6 & -4 \end{bmatrix},$$

$\rightsquigarrow$ pl. $\mathbf{x}_2 = (1,0,0)$ megfelel.

- $\mathbf{x}_1 = (\mathbf{C}-4\mathbf{I})\mathbf{x}_2 = (-2,4,4)$ (a sajátaltérben van, de különbözik a kapott sajátvektoroktól: $\mathbf{x}_1 = (-2,4,4) = -2(1,0,1) + 2(0,2,3)$.)
- $\mathbf{y}_1$ legyen független $\mathbf{x}_1$-től:

$$\mathbf{0} \xleftarrow{\mathbf{C}-4\mathbf{I}} \mathbf{x}_1 = (-2,4,4) \xleftarrow{\mathbf{C}-4\mathbf{I}} \mathbf{x}_2 = (1,0,0)$$

$$\mathbf{0} \xleftarrow{\mathbf{C}-4\mathbf{I}} \mathbf{y}_1 = (1,0,1)$$

- C alakja az $\{x_1, x_2, y_1\}$ bázisban

$$\begin{bmatrix} 4 & 1 & 0 \\ 0 & 4 & 0 \\ 0 & 0 & 4 \end{bmatrix}.$$

- $J = X^{-1}CX =$

$$\begin{bmatrix} 0 & \frac{1}{4} & 0 \\ 1 & \frac{3}{2} & -1 \\ 0 & -1 & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 2 & -3 & 2 \\ 4 & 10 & -4 \\ 4 & 6 & 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} -2 & 1 & 1 \\ 4 & 0 & 0 \\ 4 & 0 & 1 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 4 & 1 & 0 \\ 0 & 4 & 0 \\ 0 & 0 & 4 \end{bmatrix}$$

Jordan-blokk

D Azt a négyzetes mátrixot, melynek főátlójában azonos λ értékek, fölötte 1-esek, egyebütt 0-k állnak, Jordan-blokknak nevezzük:

$$\mathbf{J}_\lambda = \begin{bmatrix} \lambda & 1 & 0 & \dots & 0 & 0 \\ 0 & \lambda & 1 & \dots & 0 & 0 \\ 0 & 0 & \lambda & \dots & 0 & 0 \\ \vdots & \vdots & \vdots & \ddots & \vdots & \vdots \\ 0 & 0 & 0 & \dots & \lambda & 1 \\ 0 & 0 & 0 & \dots & 0 & \lambda \end{bmatrix} \tag{1}$$

m Egy Jordan-blokknak a standard bázis minden vektora általánosított sajátvektora, ugyanis $i > 1$ esetén $\mathbf{J}_\lambda \mathbf{e}_i = \lambda \mathbf{e}_i + \mathbf{e}_{i-1}$, azaz $(\mathbf{J}_\lambda - \lambda\mathbf{I})\mathbf{e}_i = \mathbf{e}_{i-1}$, és így e vektorok egyetlen Jordan-láncot alkotnak: $\mathbf{0} \xleftarrow{\mathbf{A}-\lambda\mathbf{I}} \mathbf{e}_1 \xleftarrow{\mathbf{A}-\lambda\mathbf{I}} \mathbf{e}_2 \xleftarrow{\mathbf{A}-\lambda\mathbf{I}} \dots \xleftarrow{\mathbf{A}-\lambda\mathbf{I}} \mathbf{e}_n$

m Sőt, ha egy mátrix Jordan-blokkokból álló blokkdiagonális mátrix, akkor a standard bázis Jordan-láncokból áll.

Jordan-féle normálalak

T **Jordan-normálalak**

Bármely $\mathbf{A} \in \mathbb{C}^{n\times n}$*-beli mátrix hasonló egy Jordan-blokkokból álló blokkdiagonális mátrixhoz, azaz* $\exists \mathbf{C} : \mathbf{J} = \mathbf{C}^{-1}\mathbf{A}\mathbf{C}$ *alakja*

$$\mathbf{J} = \begin{bmatrix} \mathbf{J}_1 & \mathbf{O} & \dots & \mathbf{O} \\ \mathbf{O} & \mathbf{J}_2 & \dots & \mathbf{O} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ \mathbf{O} & \mathbf{O} & \dots & \mathbf{J}_k \end{bmatrix} \tag{2}$$

ahol k az $\mathbf{A}$ *független sajátvektorainak maximális száma, és* $\mathbf{J}_i$ *az i-edik sajátvektorhoz tartozó Jordan-blokk.*

D Az $\mathbf{A} = \mathbf{C}\mathbf{J}\mathbf{C}^{-1}$ alakú felbontását az $\mathbf{A}$ Jordan-felbontásának nev.

m $\mathbb{F}$ test, $\mathbf{A} \in \mathbb{F}^{n\times n}$ összes sajátértéke $\mathbb{F}$-beli $\Rightarrow$ a tétel igaz.

m minden komplex lineáris transzformációhoz van olyan bázis, melyben mátrixa Jordan-normálalakú (a bázis a C oszlopvektoraiból áll).

m A különböző Jordan-blokkok különböző sajátvektorokhoz tartoznak, de egy sajátérték több Jordan-blokkban is szerepelhet.

P Hány nem hasonló normálalak létezik, ha $\chi(\lambda) = (1 - \lambda)^4$.

M

$$\begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}, \begin{bmatrix} 1 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}, \begin{bmatrix} 1 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix},$$

$$\begin{bmatrix} 1 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}, \begin{bmatrix} 1 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}$$

A Jordan-alak egyértelműsége

T Egy komplex mátrix Jordan-normálalakja a Jordan-blokkok sorrendjétől eltekintve egyértelmű.

B Elég belátni, hogy bármely két hasonló mátrix Jordan-alakjának meghatárázó adatai a hasonlóságra nézve invariánsak.

- A Jordan-blokkok, és így a Jordan-láncok száma megegyezik a független sajátvektorok maximális számával – ez invariáns.
- TFH A minden sajátértéke λ. Pl. $\chi_{\mathsf{A}}(x) = (\lambda - x)^{13}$, és

$$
\begin{array}{ccccccccc}
0 & \xleftarrow{\mathsf{A}-\lambda\mathsf{I}} & \mathsf{x}_1^1 & \xleftarrow{\mathsf{A}-\lambda\mathsf{I}} & \mathsf{x}_2^1 & \xleftarrow{\mathsf{A}-\lambda\mathsf{I}} & \mathsf{x}_3^1 & \xleftarrow{\mathsf{A}-\lambda\mathsf{I}} & \mathsf{x}_4^1 \\
0 & \xleftarrow{\mathsf{A}-\lambda\mathsf{I}} & \mathsf{x}_1^2 & \xleftarrow{\mathsf{A}-\lambda\mathsf{I}} & \mathsf{x}_2^2 & \xleftarrow{\mathsf{A}-\lambda\mathsf{I}} & \mathsf{x}_3^2 & \xleftarrow{\mathsf{A}-\lambda\mathsf{I}} & \mathsf{x}_4^2 \\
0 & \xleftarrow{\mathsf{A}-\lambda\mathsf{I}} & \mathsf{x}_1^3 & \xleftarrow{\mathsf{A}-\lambda\mathsf{I}} & \mathsf{x}_2^3 & \xleftarrow{\mathsf{A}-\lambda\mathsf{I}} & \mathsf{x}_3^3 & & \\
0 & \xleftarrow{\mathsf{A}-\lambda\mathsf{I}} & \mathsf{x}_1^4 & & & & & & \\
0 & \xleftarrow{\mathsf{A}-\lambda\mathsf{I}} & \mathsf{x}_1^5 & & & & & &
\end{array}
$$

- A leghosszabb lánc 4-elemű: 4 az a legkisebb s kitevő, melyre $(\mathsf{A}-\lambda\mathsf{I})^s=\mathsf{O}$.
  Egy mátrix hatványának zérus volta is invariáns, így hasonló mátrixokra a leghosszab lánc hossza is azonos (ha $\mathsf{A}\sim\mathsf{B}$, akkor $\mathsf{A}-\lambda\mathsf{I}\sim\mathsf{B}-\lambda\mathsf{I}$).
- n_i: λ-hoz tartozó i-hosszú Jordan-láncok száma (itt $n_1=2$, $n_2=0$, $n_3=1$, $n_4=2$).
- $(\mathsf{A}-\lambda\mathsf{I})$ hatványainak rangjából

$$\begin{aligned}
n_4 &= \mathrm{r}\left((\mathsf{A}-\lambda\mathsf{I})^3\right)=2\\
n_3+2n_4 &= \mathrm{r}\left((\mathsf{A}-\lambda\mathsf{I})^2\right)=5\\
n_2+2n_3+3n_4 &= \mathrm{r}\left(\mathsf{A}-\lambda\mathsf{I}\right)=8\\
n_1+2n_2+3n_3+4n_4 &= \mathrm{r}\left((\mathsf{A}-\lambda\mathsf{I})^0\right)=n=13,
\end{aligned}$$

  Ez egyértelműen megoldható.

Egy egyszerű táblázatos megoldási módszer

- Az előző egyenletrendszer megoldható úgy is, hogy alulról kezdve minden egyenletet kivonunk az alatta lévőből, majd ezt még egyszer megismételjük:

$$\begin{aligned} n_4 &= 2 \\ n_3 + 2n_4 &= 5 \\ n_2 + 2n_3 + 3n_4 &= 8 \\ n_1 + 2n_2 + 3n_3 + 4n_4 &= 13 \end{aligned} \quad \Rightarrow \quad \begin{aligned} n_4 &= 2 \\ n_3 + n_4 &= 3 \\ n_2 + n_3 + n_4 &= 3 \\ n_1 + n_2 + n_3 + n_4 &= 5 \end{aligned} \quad \Rightarrow \quad \begin{aligned} n_4 &= 2 \\ n_3 &= 1 \\ n_2 &= 0 \\ n_1 &= 2 \end{aligned}$$

- Elég ezt csak az egyenletrendszer jobb oldalán lévő számokkal elvégezni:

$$\begin{array}{ccccccccc} 0 & & 1 & & 2 & & 3 & & 4 \\ \hline 13 & & 8 & & 5 & & 2 & & 0 \\ & 5 & & 3 & & 3 & & 2 & \\ & & 2 & & 0 & & 1 & & 2 \end{array}$$

- Általában

$$
\begin{aligned}
n_s &= \mathrm{r}\left((\mathbf{A}-\lambda\mathbf{I})^{s-1}\right)\\
n_{s-1}+2n_s &= \mathrm{r}\left((\mathbf{A}-\lambda\mathbf{I})^{s-2}\right)\\
n_{s-2}+2n_{s-1}+3n_s &= \mathrm{r}\left((\mathbf{A}-\lambda\mathbf{I})^{s-3}\right)\\
&\vdots\\
n_2+2n_3+\dots+(s-1)n_s &= \mathrm{r}(\mathbf{A}-\lambda\mathbf{I})\\
n_1+2n_2+\dots+(s-1)n_{s-1}+sn_s &= n.
\end{aligned}
$$

a jobb oldalon invariáns értékek vannak, az együtthatómátrix háromszög alakú mellékátlójában csupa egyes van $\rightsquigarrow$ a megoldás egyértelmű, másrészt a megoldások mindegyike egész szám (visszahelyettesítéssel mo-ható).

- több különböző sajátérték esetén: ha λ algebrai multiplicitása $m(\lambda)$, akkor $A - \lambda\mathsf{I}$ hatványainak rangjához az összes λ-tól különböző sor eggyel hozzájárul, így az egyenletrendszerek jobb oldalából $(n - m(\lambda))$-t ki kell vonni.

$$\begin{aligned}
n_s &= m(\lambda) - n + \mathrm{r}\left((\mathsf{A} - \lambda\mathsf{I})^{s-1}\right) \\
n_{s-1} + 2n_s &= m(\lambda) - n + \mathrm{r}\left((\mathsf{A} - \lambda\mathsf{I})^{s-2}\right) \\
n_{s-2} + 2n_{s-1} + 3n_s &= m(\lambda) - n + \mathrm{r}\left((\mathsf{A} - \lambda\mathsf{I})^{s-3}\right) \\
&\vdots \\
n_2 + 2n_3 + \cdots + (s-1)n_s &= m(\lambda) - n + \mathrm{r}(\mathsf{A} - \lambda\mathsf{I}) \\
n_1 + 2n_2 + \cdots + (s-1)n_{s-1} + sn_s &= m(\lambda)
\end{aligned}$$

QED

P $A \in \mathbb{C}^{10\times 10}$, λ 10-szeres algebrai multiplicitású sajátérték. $A - \lambda I$ hatványainak rangja rendre 5, 2, 1, 0. Írjuk fel a Jordan-normálalakját!

M A blokkok száma, ami megegyezik a Jordan-láncok számával 5, mivel $n - \mathrm{r}(A - \lambda I) = 10 - 5 = 5$.

A leghosszabb lánc hossza 4, mivel $A - \lambda I$ legkisebb zérusmátrixot adó hatványa a 4-dik.

Az egyenletrendszer és megoldása, valamint a J Jordan-mátrix:

$$
\begin{array}{cccccccccc}
0 & & 1 & & 2 & & 3 & & 4 & \\
\hline
10 & & 5 & & 2 & & 1 & & 0 & \\
 & 5 & & 3 & & 1 & & 1 & & 0 \\
 & & 2 & & 2 & & 0 & & 1 &
\end{array}
\quad \Rightarrow \quad
\begin{array}{l}
n_4 = 1 \\
n_3 = 0 \\
n_2 = 2 \\
n_1 = 2
\end{array}
$$

$$
\mathsf{J} = \left[\begin{array}{cccc|cc|cc|c|c}
\lambda & 1 & & & & & & & & \\
 & \lambda & 1 & & & & & & & \\
 & & \lambda & 1 & & & & & & \\
 & & & \lambda & & & & & & \\
\hline
 & & & & \lambda & 1 & & & & \\
 & & & & & \lambda & & & & \\
\hline
 & & & & & & \lambda & 1 & & \\
 & & & & & & & \lambda & & \\
\hline
 & & & & & & & & \lambda & \\
\hline
 & & & & & & & & & \lambda
\end{array}\right]
$$

Számítások a táblázatos módszerrel

- A táblázat szerkezete általában:

k	Kitevők $(0, 1, 2, \ldots)$
r	Az $\mathrm{r}(\mathbf{A} - \lambda\mathbf{I})^k$ rangok listája az első ismétlődésig $(k = 0, 1, 2, \ldots)$
d_k	A legalább k-hosszú láncok száma $(k = 1, 2, \ldots)$
n_k	A pontosan k-hosszú láncok száma $(k = 1, 2, \ldots)$

- Részletezve:

$$\begin{array}{ccccccc}
0 & & 1 & & 2 & & \ldots \\
\hline
\mathrm{r}(\mathbf{A} - \lambda\mathbf{I})^0 = \mathrm{r}(\mathbf{I}) & & \mathrm{r}(\mathbf{A} - \lambda\mathbf{I}) & & \mathrm{r}(\mathbf{A} - \lambda\mathbf{I})^2 & & \ldots \\
 & d_1 & & d_2 & & \ldots & \\
 & & n_1 & & n_2 & & \ldots
\end{array}$$

ahol $d_k = \mathrm{r}(\mathbf{A} - \lambda\mathbf{I})^k - \mathrm{r}(\mathbf{A} - \lambda\mathbf{I})^{k-1}$, $n_k = d_{k+1} - d_k$

P $\mathsf{A} \in \mathbb{C}^{14\times 14}$ karakterisztikus polinomja $(3-\lambda)^5(2-\lambda)^5(1-\lambda)^4$.

$\mathsf{A} - 3\mathsf{I}$ hatványainak rangja rendre: 12, 11, 10, 9;

$\mathsf{A} - 2\mathsf{I}$ hatványainak rangja rendre: 12, 10, 9;

$\mathsf{A} - \mathsf{I}$ hatványainak rangja rendre: 11, 10.

Írjuk fel a Jordan-normálalakját!

M $n = 14$, $m(3) = 5$, $m(2) = 5$, $m(1) = 4$.

- a táblázatok:

0		1		2		3		4		5
14		12		11		10		9		9
	2		1		1		1		0	
		1		0		0		1		

$\rightsquigarrow n_1 = 1,\ n_4 = 1$

0		1		2		3		
14		12		10		9		9
	2		2		1		0	
		0		1		1		

$\rightsquigarrow n_2 = 1,\ n_3 = 1$

0		1		2		
14		11		10		10
	3		1		0	
		2		1		

$\rightsquigarrow n_1 = 2,\ n_2 = 1$

$$
J = \left[\begin{array}{cccc|c|ccc|cc|cc|c|c}
3 & 1 & & & & & & & & & & & & \\
 & 3 & 1 & & & & & & & & & & & \\
 & & 3 & 1 & & & & & & & & & & \\
 & & & 3 & & & & & & & & & & \\
\hline
 & & & & 3 & & & & & & & & & \\
\hline
 & & & & & 2 & 1 & & & & & & & \\
 & & & & & & 2 & 1 & & & & & & \\
 & & & & & & & 2 & & & & & & \\
\hline
 & & & & & & & & 2 & 1 & & & & \\
 & & & & & & & & & 2 & & & & \\
\hline
 & & & & & & & & & & 1 & 1 & & \\
 & & & & & & & & & & & 1 & & \\
\hline
 & & & & & & & & & & & & 1 & \\
\hline
 & & & & & & & & & & & & & 1
\end{array}\right]
$$

Minimálpolinom

D L! $\mathbf{A} \in \mathbb{F}^{n\times n}$. Minimálpolinomnak nevezünk egy olyan minimális fokszámú $\mu_{\mathbf{A}}$ főpolinomot (1 főegyütthatójú), melyre $\mu_{\mathbf{A}}(\mathbf{A}) = \mathbf{O}$.

D Azt mondjuk, hogy a p polinom az $\mathbf{A}$ mátrix annullátora, vagy hogy annullálja azt, ha $p(\mathbf{A}) = \mathbf{O}$. A minimálpolinom tehát egy legkisebb fokú annullátor főpolinom.

m A nullpolinom nem lehet minimálpolinom, mert nem 1 a főegyütthatója. Az 1 nem lehet minimálpolinom, mert bármely mátrix behelyettesítése után $\mathbf{I}$ lesz (nem $\mathbf{O}$).

m Az egységmátrixra $\mu(x) = x - 1$.

m $\mathbf{A} \sim \mathbf{B} \Rightarrow \mu_{\mathbf{A}} = \mu_{\mathbf{B}}$ (ugyanis $p(\mathbf{B}) = \mathbf{C}^{-1}p(\mathbf{A})\mathbf{C}$, így minden p polinomra $p(\mathbf{A})$ és $p(\mathbf{B})$ egyszerre $\mathbf{O}$, illetve egyszerre nem.)

D (A minimálpolinom invariáns a mátrixok hasonlóságára, így) egy véges dimenziós $\mathcal{V}_{\mathbb{F}}$ vektortéren értelmezett $L : \mathcal{V}_{\mathbb{F}} \to \mathcal{V}_{\mathbb{F}}$ lineáris transzformáció minimálpolinomján azt a minimális fokszámú μ_L főpolinomot értjük, melyre $\mu_L(L) = O$.

m $\mu_L =$ bármely bázisban fölírt $\mathbf{M}$ mátrixának $\mu_{\mathbf{M}}$ min.pol.-jával.

T Minimálpolinom tulajdonságai

L! $\mathbf{A} \in \mathbb{F}^{n \times n}$.

1. $\mathbf{A}$-*nak pontosan egy* $\mu_{\mathbf{A}}$ *minimálpolinomja van.*
2. *Bármely p polinomra* $p(\mathbf{A}) = \mathbf{O} \iff \mu_{\mathbf{A}} \mid p$.
3. $\mu_{\mathbf{A}} \mid \chi_{\mathbf{A}}$
4. $\mathbf{A}$ *minden sajátértéke gyöke* $\mu_{\mathbf{A}}$*-nak.*

m Ha $\chi_{\mathbf{A}}(x) = \prod_i (x - \lambda_i)^{a_i}$, akkor a 3.-beli oszthatóság miatt $\mu_{\mathbf{A}}(x) = \prod_i (x - \lambda_i)^{m_i}$, ahol $1 \leqslant m_i \leqslant a_i$, és a_i a λ_i algebrai multiplicitása.

m Ha $\mathbf{A}$ nilpotens, ahol $\mathbf{A}^k = \mathbf{O}$, de $\mathbf{A}^{k-1} \neq \mathbf{O}$, akkor $\mu_{\mathbf{A}}(x) = x^k$, ugyanis x^k annullátor, így a minimálpolinom csak valamely osztója lehet. Az osztói viszont mind x^m alakúak, ahol $m \leqslant k$, de azok $m < k$ esetén nem annullátorok.

Minimálpolinom tulajdonságai

B 1. $\exists$ annullátor $\rightsquigarrow$ $\exists$ főpolinom annullátor
Tfh p és q két különböző minimális fokszámú főpolinom, melyekre $p(\mathbf{A}) = q(\mathbf{A}) = \mathbf{O} \rightsquigarrow (p - q)(\mathbf{A}) = p(\mathbf{A}) - q(\mathbf{A}) = \mathbf{O} \rightsquigarrow p = q$.
2. $\mu_{\mathbf{A}} \mid p \rightsquigarrow p = \mu_{\mathbf{A}} q$ vmilyen q pol.-ra $\rightsquigarrow p(\mathbf{A}) = \mu_{\mathbf{A}}(\mathbf{A}) q(\mathbf{A}) = \mathbf{O}$.
$p(\mathbf{A}) = \mathbf{O}$ és $p = \mu_{\mathbf{A}} q + r$, ahol r foka kisebb, mint $\mu_{\mathbf{A}}$ foka, másrészt $\mathbf{O} = p(\mathbf{A}) = \mu_{\mathbf{A}}(\mathbf{A}) q(\mathbf{A}) + r(\mathbf{A}) \rightsquigarrow r(\mathbf{A}) = \mathbf{O} \rightsquigarrow r = 0$.
3. az előzőekből
4. $(\lambda, \mathbf{x})$ sajátpár $\rightsquigarrow \mathbf{A}^k \mathbf{x} = \lambda^k \mathbf{x}$ $(k \in \mathbb{N}_0) \rightsquigarrow \forall$ p-re $p(\mathbf{A})\mathbf{x} = p(\lambda)\mathbf{x}$.
$\mu_{\mathbf{A}}(\mathbf{A})\mathbf{x} = \mu_{\mathbf{A}}(\lambda)\mathbf{x}$, de $\mu_{\mathbf{A}}(\mathbf{A}) = \mathbf{O}$, és $\mathbf{x} \neq \mathbf{0}$, ezért $\mu_{\mathbf{A}}(\lambda) = 0$.

T **Diagonalizálhatóság és minimálpolinom**

$\mathbf{A}$ *pontosan akkor diagonalizálható, ha minimálpolinomja különböző lineáris tényezők szorzata.*

Példák minimálpolinomra

P Határozzuk meg a χ_{A} és μ_{A} polinomokat!

$$\mathsf{A} = \begin{bmatrix} 0 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \end{bmatrix}$$

M $\chi_{\mathsf{A}}(x) = \mu_{\mathsf{A}}(x) = x^6$.

Példák minimálpolinomra

P

$$A = \begin{bmatrix} 1 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}, \qquad B = \begin{bmatrix} 1 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}$$

M $\chi_A(x) = \chi_B(x) = (x-1)^4$ Minimálpolinom lehet $(x-1)^k$, ahol $k \leqslant 4$. Mivel

$$A^2 = \begin{bmatrix} 1 & 2 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 2 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}, \qquad B^2 = \begin{bmatrix} 1 & 2 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix},$$

és $A^2 - 2A + I = O$, de $A - I \neq O$, ezért $\mu_A(x) = (x-1)^2$.
$B^2 - 2B + I = O$, de $B - I \neq O$, ezért $\mu_B(x) = (x-1)^2$.

Frobenius kísérő mátrix*

Á Bármely $\chi(x) = x^n + a_{n-1}x^{n-1} + a_{n-2}x^{n-2} + \cdots + a_0 \in \mathbb{F}[x]$ polinomhoz létezik olyan $\mathbf{C} \in \mathbb{F}^{n\times n}$ mátrix, melynek χ (vagy $-\chi$) a karakterisztikus polinomja. Egy ilyen mátrix a

$$\mathbf{C} = \begin{bmatrix} 0 & 0 & \dots & 0 & -a_0 \\ 1 & 0 & \dots & 0 & -a_1 \\ 0 & 1 & \dots & 0 & -a_2 \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots & \vdots \\ 0 & 0 & \dots & 1 & -a_{n-1} \end{bmatrix}$$

mátrix.

D E mátrixot a polinom *kísérő mátrixának* nevezzük.

B A karakterisztikus polinomot adó determinánsban alulról minden sor x-szeresét a fölötte lévőhöz adva kapjuk, hogy

$$\chi_C(x) = \begin{vmatrix} -x & 0 & \dots & 0 & -a_0 \\ 1 & -x & \dots & 0 & -a_1 \\ 0 & 1 & \dots & 0 & -a_2 \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots & \vdots \\ 0 & 0 & \dots & 1 & -a_{n-1} - x \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 0 & 0 & \dots & 0 & -\chi(x) \\ 1 & 0 & \dots & 0 & ? \\ 0 & 1 & \dots & 0 & ? \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots & \vdots \\ 0 & 0 & \dots & 1 & -a_{n-1} - x \end{vmatrix}$$

Így $\chi_C(x)$ előjelszorzót nem számítva megegyezik a megadott $\chi(x)$ polinommal.

Á A kísérő mátrix minimálpolinomja megegyezik karakterisztikus polinomjával (egy -1 szorzó erejéig).

B Tetszőleges, de nem csupa zérus c_j konstansokra

$$\left(\sum_{j=0}^{n-1} c_j \mathsf{C}^j\right) \mathbf{e}_1 = \begin{bmatrix} c_0 \\ c_1 \\ \vdots \\ c_{n-1} \end{bmatrix},$$

azaz nincs n-nél alacsonyabb fokú annullátor, tehát $\mu(\mathsf{C}) = (-1)^n \chi(\mathsf{C})$.

Diagonalizálható mátrixok függvényei

m Ha $f(x) = \sum_{k=0}^{\infty} a_k x^k$ és D diagonális, továbbá D főátlóbeli elemei benne vannak a hatványsor konvergenciatartományában, akkor

$$\begin{aligned} f(\mathsf{D}) &= \sum_{k=0}^{\infty} a_k \mathsf{D}^k = \mathrm{diag}\left(\sum_{k=0}^{\infty} a_k d_1^k, \dots, \sum_{k=0}^{\infty} a_k d_n^k\right) \\ &= \mathrm{diag}(f(d_1), \dots, f(d_n)). \end{aligned}$$

Eszerint például bármely diag.-ható A mátrixra értelmezhető az e^{A}:

$$e^{\mathsf{A}} = \mathsf{I} + \mathsf{A} + \frac{\mathsf{A}^2}{2!} + \dots + \frac{\mathsf{A}^n}{n!} + \dots$$

Hasonlóképp definiálható az $\ln(\mathsf{I} + \mathsf{A})$ mátrixfüggvény is, az

$$\ln(1 + x) = x - \frac{x^2}{2} + \frac{x^3}{3} - \frac{x^4}{4} + \dots \qquad |x| < 1$$

felhasználásávak kapjuk, hogy

$$\ln(\mathsf{I} + \mathsf{A}) = \mathsf{A} - \frac{\mathsf{A}^2}{2} + \frac{\mathsf{A}^3}{3} - \frac{\mathsf{A}^4}{4} + \dots,$$

ahol $\varrho(\mathsf{A}) < 1$.

m Egy hatványsorba fejthető függvénynek egy diagonális mátrixban – és így bármely diagonalizálható mátrixban – fölvett értékét a függvénynek csak a sajátértékekben való viselkedése befolyásolja.

m A Cayley–Hamilton-tétel szerint minden mátrix kielégíti saját karakterisztikus egyenletét, így egy n-edrendű mátrix minden hatványa legföljebb $n-1$-edik hatványok lineáris kombinációjával helyettesíthető, azaz a függvény értéke egy polinomba való helyettesítéssel is kiszámolható.

Á Legyen az $\mathbf{A} \in \mathbb{C}^{n\times n}$ mátrix Jordan-felbontása $\mathbf{A} = \mathbf{C}\mathbf{J}\mathbf{C}^{-1}$ és $p \in \mathbb{C}[x]$ egy tetszőleges polinom. Ekkor

$$p(\mathbf{A}) = \mathbf{C}p(\mathbf{J})\mathbf{C}^{-1} = \mathbf{C}\begin{bmatrix} p(\mathbf{J}_1) & \mathbf{O} & \dots & \mathbf{O} \\ \mathbf{O} & p(\mathbf{J}_2) & \dots & \mathbf{O} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ \mathbf{O} & \mathbf{O} & \dots & p(\mathbf{J}_k) \end{bmatrix}\mathbf{C}^{-1},$$

m Tegyük fel, hogy az f függvény λ körül Taylor-sorba fejthető, azaz

$$f(x) = f(\lambda) + f'(\lambda)(x-\lambda) + \ldots + \frac{f^{(m)}(\lambda)}{m!}(x-\lambda)^m + \ldots$$

és legyen $\mathbf{J} \in \mathbb{C}^{n\times n}$ egy Jordan-blokk, azaz

$$\mathbf{J} = \lambda\mathbf{I} + \mathbf{N} = \begin{bmatrix} \lambda & 0 & \ldots & 0 \\ 0 & \lambda & \ldots & 0 \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ 0 & 0 & \ldots & \lambda \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} 0 & 1 & 0 & \ldots \\ 0 & 0 & 1 & \ldots \\ 0 & 0 & 0 & \ddots \\ \vdots & \vdots & \ddots & \ddots \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \lambda & 1 & 0 & \ldots \\ 0 & \lambda & 1 & \ldots \\ 0 & 0 & \lambda & \ddots \\ \vdots & \vdots & \ddots & \ddots \end{bmatrix}.$$

- Mivel $\mathbf{N}^n = \mathbf{O}$, fenn kell álljon az

$$f(\mathbf{J}) = f(\lambda\mathbf{I} + \mathbf{N}) = f(\lambda)\mathbf{I} + f'(\lambda)\mathbf{N} + \ldots + \frac{f^{(n-1)}(\lambda)}{(n-1)!}\mathbf{N}^{n-1} \qquad (3)$$

összefüggés – ha egyáltalán van értelme az $f(\mathbf{J})$ kifejezésnek. Tehát az f függvénynek csak a Jordan-mátrix rendjénél kisebb rendű deriváltjai játszanak szerepet a függvényértékben.

Mátrixfüggvény a Jordan-alakból

Spektrumon definiált függvény

D Legyen az **A** mátrix spektruma $\{\lambda_1, \dots, \lambda_k\}$, a λ_i sajátértékhez tartozó legnagyobb Jordan-blokk rendjét jelölje m_i. Azt mondjuk, hogy f definiálva van az **A** spektrumán, ha az

$$f^{(j)}(\lambda_i), \quad j = 0, 1, \dots, m_i - 1,\ i = 1, \dots, k$$

értékek léteznek. Azt mondjuk, hogy ezek az értékek az f értékei az **A** spektrumán.

m Minden függvény, mely **C** minden pontjában akárhányszor differenciálható, tetszőleges mátrixra értelmezve van annak spektrumán. Így minden polinom értelmezve van minden mátrix spektrumán, ami összhangban lesz azzal, hogy minden négyzetes mátrixnak bármely polinomfüggvénye értelmezve van.

Mátrixfüggvény a Jordan-alakból

D Legyen $\mathsf{A} \in \mathbb{C}^{n\times n}$ Jordan-felbontása $\mathsf{A} = \mathsf{C}\mathsf{J}\mathsf{C}^{-1}$, ahol $\mathsf{J} = \mathrm{diag}(\mathsf{J}_1, \dots, \mathsf{J}_k)$ a Jordan-féle normálalakja, és n_i jelöli a J_i blokk rendjét. Ekkor

$$f(\mathsf{A}) = \mathsf{C}f(\mathsf{J})\mathsf{C}^{-1} = \mathsf{C}\,\mathrm{diag}(f(\mathsf{J}_1), \dots, f(\mathsf{J}_k))\mathsf{C}^{-1},$$

ahol

$$f(\mathsf{J}_i) = \begin{bmatrix} f(\lambda_i) & f'(\lambda_i) & \frac{f''(\lambda_i)}{2!} & \dots & \frac{f^{(n_i-2)}(\lambda_i)}{(n_i-2)!} & \frac{f^{(n_i-1)}(\lambda_i)}{(n_i-1)!} \\ 0 & f(\lambda_i) & f'(\lambda_i) & \dots & \dots & \frac{f^{(n_i-2)}(\lambda_i)}{(n_i-2)!} \\ \vdots & \ddots & \ddots & \ddots & \ddots & \vdots \\ 0 & 0 & 0 & \dots & f'(\lambda_i) & \frac{f''(\lambda_i)}{2!} \\ 0 & 0 & 0 & \dots & f(\lambda_i) & f'(\lambda_i) \\ 0 & 0 & 0 & \dots & 0 & f(\lambda_i) \end{bmatrix} \tag{4}$$

- Egyszerű képletbehelyettesítéssel $f(x) = x^3$ esetén

$$\begin{bmatrix} 2 & 1 \\ 0 & 2 \end{bmatrix}^3 = \begin{bmatrix} f(2) & f'(2) \\ 0 & f(2) \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 8 & 12 \\ 0 & 8 \end{bmatrix}.$$

- Az $f(x) = \mathrm{e}^x$ függvény esetén, ha

$$\mathsf{A} = \begin{bmatrix} 2 & 1 & 0 \\ 0 & 2 & 1 \\ 0 & 0 & 2 \end{bmatrix}, \quad \text{akkor} \quad \mathrm{e}^{\mathsf{A}} = \begin{bmatrix} e^2 & e^2 & \frac{e^2}{2} \\ 0 & e^2 & e^2 \\ 0 & 0 & e^2 \end{bmatrix} = e^2 \begin{bmatrix} 1 & 1 & \frac{1}{2} \\ 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}.$$

- Általában a λ-hoz tartozó Jordan-blokkra

$$\mathsf{J} = \begin{bmatrix} \lambda & 1 & 0 & \dots & 0 \\ 0 & \lambda & 1 & \dots & 0 \\ 0 & 0 & \lambda & \dots & 0 \\ \vdots & \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ 0 & 0 & 0 & \dots & \lambda \end{bmatrix} \text{ esetén } e^{\mathsf{J}} = e^{\lambda} \begin{bmatrix} 1 & 1 & \frac{1}{2!} & \cdots & \frac{1}{(n-1)!} \\ 0 & 1 & 1 & \dots & \frac{1}{(n-2)!} \\ 0 & 0 & 1 & \dots & \frac{1}{(n-3)!} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ 0 & 0 & 0 & \dots & 1 \end{bmatrix}$$

Mátrix exponenciális függvénye

P Legyen

$$\mathsf{A} = \begin{bmatrix} -3 & 2 & 1 \\ 1 & -2 & 1 \\ -1 & -2 & -5 \end{bmatrix}$$

Határozzuk meg az e^{A} mátrixot!

M $\chi_{\mathsf{A}}(x) = x^3 + 10x^2 + 32x + 32 = (x+2)(x+4)^2$,

$$\mathsf{J} = \begin{bmatrix} -2 & 0 & 0 \\ 0 & -4 & 0 \\ 0 & 0 & -4 \end{bmatrix}, \quad \mathsf{P} = \begin{bmatrix} 1 & 1 & 0 \\ 1 & 0 & 1 \\ -1 & -1 & -2 \end{bmatrix},$$

$$e^{\mathsf{A}} = \mathsf{P}e^{\mathsf{J}}\mathsf{P}^{-1} = \frac{1}{2e^4}\begin{bmatrix} e^2+1 & 2e^2-2 & e^2-1 \\ e^2-1 & 2e^2 & e^2-1 \\ 1-e^2 & 2-2e^2 & 3-e^2 \end{bmatrix}$$

P Határozzuk meg az $\mathbf{A} = \begin{bmatrix} 2 & 3 & 9 \\ 0 & 2 & 0 \\ 0 & 0 & -5 \end{bmatrix}$ mátrix Jordan-féle normálalakját, $\mathbf{J}$-t, és az $\mathbf{A}^{100}$, $e^{\mathbf{J}}$, $e^{3\mathbf{A}}$ mátixokat.

M $\chi(\lambda) = (\lambda - 2)^2(\lambda + 5)$. A 2-höz tartozó s.v.: $(1, 0, 0)$, a -5-höz tartozó $(-9/7, 0, 1) \rightsquigarrow \mathbf{J} = \begin{bmatrix} 2 & 1 & 0 \\ 0 & 2 & 0 \\ 0 & 0 & -5 \end{bmatrix}$.

A 2-höz tartozó másik általánosított sajátvektor:

$$(\mathbf{A} - 2\mathbf{I})\mathbf{x}_2 = \mathbf{x}_1, \quad \text{azaz} \quad \begin{bmatrix} 0 & 3 & 9 \\ 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & -7 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x \\ y \\ z \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1 \\ 0 \\ 0 \end{bmatrix}$$

Ennek egy megoldása $\mathbf{x}_2 = (0, \frac{1}{3}, 0) \rightsquigarrow$

$$\mathbf{C} = \begin{bmatrix} 1 & 0 & -9/7 \\ 0 & 1/3 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix} \quad \mathbf{C}^{-1} = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 9/7 \\ 0 & 3 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}$$

- Mivel $(x^{100})' = 100x^{99}$, $(e^x)' = e^x$, $(e^{3x})' = 3e^{3x}$, ezért

$$\mathrm{J}^{100} = \begin{bmatrix} 2^{100} & 100 \cdot 2^{99} & 0 \\ 0 & 2^{100} & 0 \\ 0 & 0 & 5^{100} \end{bmatrix}, \quad e^{\mathrm{J}} = \begin{bmatrix} e^2 & e^2 & 0 \\ 0 & e^2 & 0 \\ 0 & 0 & e^{-5} \end{bmatrix},$$

$$e^{3\mathrm{J}} = \begin{bmatrix} e^6 & 3e^6 & 0 \\ 0 & e^6 & 0 \\ 0 & 0 & e^{-15} \end{bmatrix}.$$

Innen az $\mathbf{A}^{100} = \mathbf{C}\mathrm{J}^{100}\mathbf{C}^{-1}$ és $e^{3\mathbf{A}} = \mathbf{C}e^{3\mathrm{J}}\mathbf{C}^{-1}$ felhasználásával

$$\mathbf{A}^{100} = \begin{bmatrix} 2^{100} & 100 \cdot 3 \cdot 2^{99} & \frac{9}{7}(2^{100} - 5^{100}) \\ 0 & 2^{100} & 0 \\ 0 & 0 & 5^{100} \end{bmatrix},$$

$$e^{3\mathbf{A}} = \begin{bmatrix} e^6 & 9e^6 & \frac{9}{7}(e^6 - e^{-15}) \\ 0 & e^6 & 0 \\ 0 & 0 & e^{-15} \end{bmatrix}.$$

Mátrixfüggvény Hermite-polinommal

Spektrumon azonos értékeket adó polinomok

Á Tetszőleges p és q polinomokra és $\mathsf{A} \in \mathbb{C}^{n\times n}$ mátrixra $p(\mathsf{A}) = q(\mathsf{A})$, pontosan akkor teljesül, ha p és q értékei A spektrumán azonosak.

B Ha $p(\mathsf{A}) = q(\mathsf{A})$, akkor $h = p - q$ annullálja A-t, így h osztható a minimálpolinommal, így a minimálpolinommal együtt h értékei is nullák az A spektrumán.

Ha p és q értékei A spektrumán azonosak, akkor a $h = p - q$ polinom értékei mind nullák. Az ilyen polinomok alakja $\prod_{i=1}^{s}(x - \lambda_i)^{m_i} g(x)$, azaz $h = \mu g$, tehát h annullálja A-t, így $p(\mathsf{A}) = q(\mathsf{A})$.

Mátrixfüggvény kiszámítása polinominterpolációval

D Legyen A minimálpolinomja μ_{A}, és tegyük fel, hogy az f függvény definiálva van A spektrumán. Ekkor $f(\mathsf{A}) := p(\mathsf{A})$, ahol p az a polinom, melynek foka kisebb μ_{A} fokánál, és amely eleget tesz a

$$p^{(j)}(\lambda_i) = f^{(j)}(\lambda_i), \quad j = 0, 1, \dots, m_i - 1,\ i = 1, \dots, k \tag{5}$$

feltételeknek, ahol m_i a λ_i sajátértékhez tartozó legnagyobb Jordan-blokk rendjét jelöli. E polinom egyértelműen létezik, ezt nevezzük Hermite-polinomnak.

- Ha **A**-nak minden sajátértéke egyszeres algebrai multiplicitású, azaz $s = n$ és $m_i = 1$ minden i-re, akkor az Hermite-polinom az ismert Lagrange-féle interpolációs polinomot adja:

$$p(x) = \sum_{i=1}^{n} \left(f(\lambda_i) \prod_{j \neq i} \frac{x - \lambda_j}{\lambda_i - \lambda_j} \right). \tag{6}$$

  Ha **A**-nak csak egyetlen sajátértéke λ, melynek n az algebrai multiplicitása ($s = 1$, $m_1 = n$), akkor f Taylor-polinomját kapjuk:

$$p(x) = \sum_{j=0}^{n-1} f^{(j)}(\lambda) \frac{(x - \lambda)^j}{j!}.$$

- Az Hermite-polinom ugyan egyértelmű, de nehéz meghatározni, ha nem ismerjük a minimálpolinom fokát. Bármely más polinom is megfelel, mely kielégíti az (5) feltételeket, azaz kereshetjük a karakterisztikus polinom fokánál kisebb fokúak közt.

Polinom kiértékelése alacsonyabb fokúval

P L $f(x) = x^3$, $\mathsf{A} = \left[\begin{smallmatrix} 2 & 1 \\ 0 & 2 \end{smallmatrix}\right]$, $f(\mathsf{A}) = ?$. Ugyan f polinom, de mivel $\mu_{\mathsf{A}}(x) = (x-2)^2$, azaz a minimálpolinom kisebb fokú, ezért van olyan elsőfokú polinom is, mely A-ban azonos értéket ad. E polinom az $x^3 : \mu_{\mathsf{A}}(x)$ osztás maradéka. Mivel $x^3 = (x-2)^2(x+4) + (12x - 16)$, a maradék $12x - 16$, ezért

$$\begin{bmatrix} 2 & 1 \\ 0 & 2 \end{bmatrix}^3 = 12 \begin{bmatrix} 2 & 1 \\ 0 & 2 \end{bmatrix} - 16 \begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 8 & 12 \\ 0 & 8 \end{bmatrix}.$$

P Keressük meg az $f(x) = x^3$ Hermite-féle interpolációs polinomját

$$\begin{aligned} f(2) = 8 = p(2) = 2a + b \\ f'(2) = 12 = p'(2) = a. \end{aligned} \quad \rightsquigarrow \quad a = 12, b = -16.$$

P $\mathbf{A} = \begin{bmatrix} 2 & 1 & 0 \\ 0 & 2 & 1 \\ 0 & 0 & 2 \end{bmatrix}, e^{\mathbf{A}} = ?$

M $\mu_{\mathbf{A}}(x) = (x-2)^3 \rightsquigarrow$ Hermite-polinom: $p(x) = ax^2 + bx + c$

$$\begin{aligned} e^x|_2 &= e^2 = p(2) = 4a + 2b + c \\ (e^x)'|_2 &= e^2 = p'(2) = 4a + b \qquad \rightsquigarrow\ a = e^2/2, b = -e^2, c = e^2, \rightsquigarrow \\ (e^x)''|_2 &= e^2 = p''(2) = 2a. \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} e^{\mathbf{A}} &= p(\mathbf{A}) = \frac{e^2}{2}\mathbf{A}^2 - e^2\mathbf{A} + e^2\mathbf{I} \\ &= \frac{e^2}{2}\begin{bmatrix} 4 & 4 & 1 \\ 0 & 4 & 4 \\ 0 & 0 & 4 \end{bmatrix} - e^2\begin{bmatrix} 2 & 1 & 0 \\ 0 & 2 & 1 \\ 0 & 0 & 2 \end{bmatrix} + e^2\begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix} = e^2\begin{bmatrix} 1 & 1 & \frac{1}{2} \\ 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}. \end{aligned}$$

Exponenciális függvény Hermite-polinommal

P Számítsuk ki az e^{A} mátrixot ha

$$\mathsf{A} = \begin{bmatrix} -3 & 2 & 1 \\ 1 & -2 & 1 \\ -1 & -2 & -5 \end{bmatrix}$$

M $\chi_{\mathsf{A}}(x) = (x+2)(x+4)^2$, Jordan-alakja $\mathrm{diag}(-2,-4,-4)$, a minimálpolinom $\mu_{\mathsf{A}}(x) = (x+2)(x+4) = x^2+6x+8$.
olyan elsőfokú $p(x) = ax+b$ alakú polinomot keresünk, melyre

$$\begin{aligned} \mathrm{e}^{-2} &= p(-2) = -2a+b \\ \mathrm{e}^{-4} &= p(-4) = -4a+b. \end{aligned} \quad \rightsquigarrow \quad \begin{aligned} a &= \frac{1}{2}(\mathrm{e}^{-2}-\mathrm{e}^{-4}), \\ b &= 2\mathrm{e}^{-2}-\mathrm{e}^{-4}, \end{aligned}$$

$$\mathrm{e}^{\mathsf{A}} = a\mathsf{A} + b\mathsf{I} = \frac{1}{2\mathrm{e}^4}\begin{bmatrix} \mathrm{e}^2+1 & 2\mathrm{e}^2-2 & \mathrm{e}^2-1 \\ \mathrm{e}^2-1 & 2\mathrm{e}^2 & \mathrm{e}^2-1 \\ 1-\mathrm{e}^2 & 2-2\mathrm{e}^2 & 3-\mathrm{e}^2 \end{bmatrix}.$$

P $\mathsf{A} = \begin{bmatrix} 2 & -3 & 2 \\ 4 & 10 & -4 \\ 4 & 6 & 0 \end{bmatrix}$, $\mathrm{e}^{\mathsf{A}} = ?$

M $\chi(x) = (4-x)^3$, $\mu(x) = (4-x)^2$ (korábbi feladatból)

Keresünk egy $p(x) = ax + b$ polinomot, melyre

$$\begin{aligned} \exp(4) = \mathrm{e}^4 = p(4) = 4a + b \\ \exp'(4) = \mathrm{e}^4 = p'(4) = a \end{aligned} \quad \rightsquigarrow \quad a = \mathrm{e}^4,\ b = -3\mathrm{e}^4$$

- Tehát

$$\mathrm{e}^{\mathsf{A}} = \mathrm{e}^4\mathsf{A} - 3\mathrm{e}^4\mathsf{I} = \mathrm{e}^4 \begin{bmatrix} -1 & -3 & 2 \\ 4 & 7 & -4 \\ 4 & 6 & -3 \end{bmatrix}$$

A definíciók ekvivalenciája*

T A mátrixfüggvény kiszámítására adott fenti két definíció ekvivalens.

B A „Hermite”-definíció szerint $f(\mathbf{A}) = p(\mathbf{A})$ és bármely más polinom is megadja $f(\mathbf{A})$-t, ha kielégíti az (5) feltételeket.

Ha $\mathbf{A} \sim \mathbf{J}$, akkor $f(\mathbf{A}) = p(\mathbf{A}) = p(\mathbf{C}\mathbf{J}\mathbf{C}^{-1}) = \mathbf{C}p(\mathbf{J})\mathbf{C}^{-1}$, ezért elég a Jordan-alakokra ellenőrizni az ekvivalenciát.

A „Jordan”-definícióban f-nek épp azok a deriváltjai szerepelnek azokban a sajátértékekben kiértékelve, amelyek az (5) feltételekben is szerepelnek. Így elég csak azt ellenőrizni, hogy egy Jordan-blokk Hermite-polinomja megegyezik-e a „Jordan”-definícióban szereplővel. Ezt a polinom Taylor-polinomjára fölírt (3) képlet igazolja.